

สงครามกับประวัติศาสตร์ : กรณีสงครามไครเมีย (ค.ศ.1853 - 1856)

ศิริพร ชนะสิทธิ์*

ประวัติศาสตร์ได้บอกเล่าถึงเรื่องราวของมนุษย์ทั้งที่ประสบความสำเร็จและความผิดพลาดเพื่อเป็นพื้นฐานในการศึกษาสังคมปัจจุบัน จากการศึกษาประวัติศาสตร์มนุษย์ได้เรียนรู้ว่ามนุษยชาติได้เติบโตเข้มแข็งมาจากการต่อสู้ มีรู้จบสิ้น มนุษย์ได้ทำสงครามหรือรบกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้งเพื่อความอยู่รอดของกลุ่มตนเพื่อแย่งชิงผลประโยชน์ เพื่อความยิ่งใหญ่ของเผ่าพันธุ์ตนหรือรัฐตน และเพื่อสร้างสันติภาพ

มนุษย์มีความเชื่อว่าสงครามช่วยแก้ปัญหาต่าง ๆ และช่วยวางระเบียบสังคมขึ้นใหม่เพื่อสามารถสร้างสันติภาพให้กับสังคมมนุษย์ได้อย่างถาวรแต่ประวัติศาสตร์ได้ให้บทเรียนแก่มนุษย์ว่าพัฒนาการของมนุษย์ตั้งแต่สมัยบุพกาลจนถึงสมัยปัจจุบันได้ผ่านการทำสงครามมาโดยตลอด จนสงครามกลายเป็นสิ่งที่คู่กับประวัติศาสตร์มนุษยชาติ และเป็นที่หวาดกลัวว่าสังคมมนุษย์อาจจะสิ้นสุดไปกับการสร้างสันติภาพที่ไม่ยั่งยืน

สงครามไครเมีย เป็นสงครามที่สะท้อนให้เห็นความพยายามของประเทศมหาอำนาจยุโรป ที่ต้องการสร้างสันติภาพ และการสร้างสันติภาพได้ทำให้เกิดสงครามที่ทารุณโหดร้าย ทหารล้มตายในสงครามมากมายและยังเกิดโรคระบาดที่คร่าชีวิตผู้คนอีกจำนวนไม่น้อย แต่อย่างไรก็ตาม สงครามก็ไม่ได้ก่อผลด้านความหายนะและทำลายล้างเพียงอย่างเดียว สงครามยังกระตุ้นให้เกิดการสร้างสรรคงานด้านต่าง ๆ ขึ้นเช่นกัน ดังนั้นหลังสงครามจึงเกิดผลงานด้านวรรณกรรม ความก้าวหน้าทางการแพทย์ พยาบาล วิทยาศาสตร์และอาวุธยุทโธปกรณ์

สงครามไครเมียเป็นสงครามที่ทำลายความร่วมมือของมหาอำนาจยุโรปที่เรียกว่า ความร่วมมือแห่งยุโรป (Concert of Europe) ซึ่งเป็นความพยายามของยุโรปหลังสงครามโปเลียน (ค.ศ.1805-1815) ที่จะรักษาสันติภาพไว้ด้วยการจัดประชุมร่วมกันของมหาอำนาจยุโรปเป็นครั้งคราวเพื่อแก้ปัญหาต่าง ๆ ของยุโรป และสงครามไครเมียได้ละเมิดหลักการดุลอำนาจตามข้อตกลงของการประชุมใหญ่แห่งเวียนนา (Congress of Vienna : ค.ศ.1814-1815) ที่ได้ตกลงในหลักการสำคัญ 3 ข้อ ดังนี้¹

¹ ศรีสุธ ทวีชาประสิทธิ์, ประวัติศาสตร์การเมืองยุโรป, 2534 หน้า 276

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

1. หลักการชดเชยดินแดน (Compensation)
2. หลักการฟื้นฟูอำนาจของผู้ปกครองเก่า (Restoration)
3. หลักการจัดทำหลักประกันความปลอดภัย (Guarantees)

ตามข้อตกลงดังกล่าวเป็นการสร้างความมั่นใจและความมั่นคงให้กับประเทศมหาอำนาจยุโรปซึ่งได้แก่ อังกฤษ ฝรั่งเศส ปรัสเซีย ออสเตรียและรัสเซีย และเป็นการสร้างดุลอำนาจให้เกิดขึ้นในยุโรปเพื่อธำรงไว้ซึ่งสันติภาพและความมั่นคงปลอดภัย

สาเหตุการเกิดสงครามไครเมีย สืบเนื่องมาจากการแข่งขันและความหวาดระแวงกันของมหาอำนาจยุโรปในเรื่องเกี่ยวกับจักรวรรดิออตโตมานเตอร์ก นั้นคือ อังกฤษและฝรั่งเศสไม่ไว้วางใจนโยบายของรัสเซีย ที่ขยายอิทธิพลไปยังดินแดนตะวันออกใกล้ อังกฤษและฝรั่งเศสจึงร่วมมือกันต่อต้านรัสเซีย ประเด็นที่นำไปสู่สงครามคือปัญหาศาสนา เนื่องจากพระนิกายกรีกออร์ทอดอกซ์ (Greek Orthodox) กับพระนิกายคาทอลิก (Catholic) ได้เกิดพิพาทกันในการดูแลสถานศักดิ์สิทธิ์ของคริสต์ศาสนาที่กรุงเบธเลเฮม (Bethlehem) พระเจ้าโนโปเลียนที่สามทรงต้องการความสนับสนุนจากชาวฝรั่งเศสที่นับถือคริสต์ศาสนานิกายคาทอลิก และต้องการขยายอิทธิพลเข้าไปยังดินแดนตะวันออกใกล้ พระองค์จึงทรงบีบบังคับให้จักรวรรดิออตโตมานเตอร์กให้แกไขความเดือดร้อนของพระนิกายคาทอลิก ในปี ค.ศ.1852 ฝรั่งเศสได้บังคับให้สุลต่านลงนามในสนธิสัญญายินยอมให้สิทธิพิเศษแก่ฝรั่งเศสในการเข้าไปคุ้มครองคริสต์ศาสนิกชนนิกายคาทอลิกในดินแดนอันศักดิ์สิทธิ์ (Holy Land) ที่อยู่ภายใต้การปกครองของจักรวรรดิออตโตมานเตอร์ก สนธิสัญญานี้เข้าขัดกับสนธิสัญญาคุชุกไคนาร์จี ค.ศ.1774 และสนธิสัญญาอาเดรียโนเปิล ค.ศ.1829 ซึ่งให้สิทธิแก่รัสเซียในการคุ้มครองคริสต์ศาสนิกชนในดินแดนของจักรวรรดิออตโตมานเตอร์ก

รัสเซียต้องการให้อังกฤษร่วมมือในการขยายอิทธิพลเข้าไปในดินแดนจักรวรรดิออตโตมานเตอร์ก ซึ่งชาร์นิโคลส์ที่หนึ่งทรงเรียกว่า “คนป่วยแห่งยุโรป” (The Sick man of Europe) รัสเซีย จึงดำเนินการทูตโดยการปรึกษารื้อกับเซอร์แฮมิลตัน เซมัวร์ (Sir Hamilton Seymour) เอกอัครราชทูตอังกฤษประจำกรุงเซนต์-ปีเตอส์เบิร์ก โดยเสนอว่า ถ้าอังกฤษไม่ขัดขวางรัสเซียในการทำสงครามกับจักรวรรดิออตโตมานเตอร์กออกจากแผนที่ยุโรป รัฐในแหลมบอลข่าน คือ เซอร์เบีย บัลแกเรียได้รับเอกราช รัสเซียเข้าครอบครองช่องแคบบอสฟอรัส ออสเตรียได้ช่องแคบดาร์ดาแนล และอังกฤษได้อียิปต์และเกาะครีต ปรากฏว่าอังกฤษไม่ได้ตอบรับหรือปฏิเสธจากท่าทีเฉยเฉยของอังกฤษทำให้รัสเซียเข้าใจผิดว่าอังกฤษเห็นชอบด้วย

เดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ.1853 รัสเซียส่งเจ้าชายอเล็กซานเดอร์ เมนชีคอฟ (Prince Alexander Menshikov) ไปยังกรุงคอนสแตนติโนเปิลเพื่อเรียกร้องให้จักรวรรดิออตโตมานเตอร์กยอมรับสิทธิของรัสเซียในฐานะผู้พิทักษ์คริสต์ศาสนิกชนในดินแดนของจักรวรรดิออตโตมานเตอร์ก สุลต่านจึงใช้เหตุการณ์นี้ล่อให้มหาอำนาจยุโรปขัดแย้งกันเองเพื่อความอยู่รอดของจักรวรรดิตน ประกอบกับอังกฤษมีนโยบายจะรักษาไว้ซึ่งบูรณภาพของจักรวรรดิออตโตมานเตอร์ก และเกรงว่าหากรัสเซียขยายอำนาจสู่ทะเลเมดิเตอร์เรเนียนได้จะเป็นอันตรายแก่ยุโรป เอกอัครราชทูตอังกฤษประจำกรุงคอนสแตนติโนเปิล ลอร์ดสแตร์ทฟอร์ด แคนนิง (Lord Startford Canning) ได้ให้ความเชื่อมั่นแก่สุลต่านว่าอังกฤษจะสนับสนุนจักรวรรดิออตโตมานเตอร์กด้วยเหตุนี้สุลต่านจึงปฏิเสธข้อเรียกร้องของรัสเซีย

การปฏิเสธของสุลต่านเป็นเหตุให้รัสเซียตัดสินใจใช้กำลังทหารบุกเข้าไปในดินแดนวัลเลเชียและมอลเดเวียและส่งกองทัพเรือเข้าไปในบริเวณช่องแคบบอสฟอรัสเพื่อบีบบังคับให้สุลต่านยอมรับข้อเรียกร้องของตน สุลต่านจึงขอความช่วยเหลือจากอังกฤษและฝรั่งเศส กองทัพเรือของทั้งสองประเทศได้ส่งกองทัพเรือไปยังอ่าวเบสิกพร้อมที่จะเข้าช่องแคบเพื่อต่อต้านการขยายอิทธิพลของรัสเซียในคาบสมุทรบอลข่าน และเพื่อรักษาดุลอำนาจ รวมทั้งเพื่อรักษา

ผลประโยชน์ของตนในจักรวรรดิออตโตมานเตอร์ก จากแผนการของจักรวรรดิออตโตมานเตอร์กที่ใช้เหตุการณ์นี้
ล่อให้มหาอำนาจขัดแย้งกันเองประสบผลสำเร็จ และความล้มเหลวของออสเตรียที่พยายามยุติข้อพิพาทลงบนโต๊ะ
ประชุมที่กรุงเวียนนา สงครามระหว่างจักรวรรดิออตโตมานเตอร์กกับรัสเซียจึงเกิดขึ้นในวันที่ 4 ตุลาคม พ.ศ.1853

สงครามระยะแรกเป็นการรบกันระหว่างจักรวรรดิออตโตมานเตอร์กกับรัสเซียกองทัพเรือรัสเซียภายใต้การนำ
ของนายพลเรือปอล นาโฮมอฟ (Admiral Paul Nakhimov) สามารถทำลายกองทัพเรือของพวกเตอร์กในการรบ
ที่อ่าวซีโนป ในทะเลดำได้อย่างง่าย ทำให้ทหารเรือเตอร์กเสียชีวิตถึง 4,000 คน ความพ่ายอย่างย่อยยับของ
กองทัพเตอร์กและการเสียชีวิตของทหารเตอร์กจำนวนมาก ทำให้มหาชนในอังกฤษโกรธแค้นรัสเซียเพราะ
เห็นเป็นการรังแกผู้ไม่มีทางต่อสู้เลย ชาวอังกฤษจึงเรียกร้องให้โต้ตอบรัสเซียอย่างรุนแรง ส่วนฝรั่งเศสก็ไม่ต้องการ
เสียโอกาสนี้ กองทัพเรืออังกฤษและฝรั่งเศสจึงเคลื่อนทัพสู่ทะเลดำในเดือนมกราคม ค.ศ.1854 และยื่นคำขาด
ให้รัสเซียถอนทหารออกจากวัลเลเชียและมอลเดเวีย แต่รัสเซียเพิกเฉยไม่ให้คำตอบ อังกฤษและฝรั่งเศสจึงประกาศ
สงครามกับรัสเซียในวันที่ 28 มีนาคม ค.ศ.1854

อังกฤษและฝรั่งเศสพยายามดำเนินการเจรจาทางการทูตเพื่อโน้มน้าวให้ออสเตรียเข้าร่วมรบกับฝ่ายตน
เช่นเดียวกับรัสเซียซึ่งเป็นพันธมิตรสำคัญของออสเตรียก็หวังว่าออสเตรียจะให้การสนับสนุนตน แต่รัสเซียก็ผิดหวัง
เพราะออสเตรียหวาดระแวงรัสเซียที่เข้ายึดดินแดนวัลเลเชียและมอลเดเวีย จึงบีบให้รัสเซียถอนทหารออกจากดินแดน
ทั้งสอง รัสเซียไม่ต้องการเผชิญศึกอีกด้านจึงยอมถอนทหารออกจากวัลเลเชียและมอลเดเวีย กองกำลังของ
ออสเตรียได้เข้าไปแทนที่ทันที และหลังจากนั้นออสเตรียก็วางตัวเป็นกลาง ต่อมาออสเตรียได้ประชุมร่วมกับอังกฤษ
และฝรั่งเศสที่กรุงเวียนนา และได้ทำข้อตกลงขึ้น 4 ประการ ในเดือนสิงหาคม ค.ศ.1854 มีเนื้อหาสำคัญคือจัดให้มี
การปกครองร่วมกันของมหาอำนาจในดินแดนที่รัสเซียครอบครองอยู่ ให้เสรีในการเดินเรือในแม่น้ำดานูบ ทบพวน
แก้ไขข้อตกลงบริเวณช่องแคบที่เกี่ยวข้องกับสิทธิของรัสเซียในทะเลดำ และให้รัสเซียยกเลิกสิทธิการเข้าไปคุ้มครอง
คริสต์ศาสนิกชนในดินแดนจักรวรรดิออตโตมานเตอร์กเพียงผู้เดียวโดยให้สิทธินี้แก่มหาอำนาจทั้งหมด ข้อตกลง
ดังกล่าวรัสเซียไม่สนใจ เพราะเชื่อมั่นว่ารัสเซียสามารถเอาชนะกองทัพอังกฤษและฝรั่งเศสได้ ปรากฏว่าสงคราม
ได้ยืดเยื้อ และกองทหารทั้งสองฝ่ายล้มตายลงเป็นจำนวนมากจากการสู้รบและโรคระบาด

สงครามเกิดขึ้นได้ง่ายแต่ยุติลงได้ยากจึงเปิดทางให้กับผู้ฉวยโอกาสแสวงหาประโยชน์จากสงคราม ในสงคราม
ไครเมียก็เช่นกัน คาวัวร์นายกรัฐมนตรีของซาร์ดิเนียเห็นเป็นโอกาสอันเหมาะสมที่จะนำประเทศเข้าร่วมรบกับ
มหาอำนาจเพื่อเปิดทางไว้สำหรับการรวมอิตาลีในอนาคตและการเข้าร่วมรบของซาร์ดิเนียก็เป็นความพอใจของอังกฤษ
ที่จะใช้ถ่วงดุลกับกองกำลังฝรั่งเศสที่มีมากเกินไป และใช้เป็นเครื่องมือบีบบอสเตรียให้เข้าร่วมรบกับฝ่ายตน ผลก็คือ
ออสเตรียได้ร่วมรบกับอังกฤษและฝรั่งเศส โดยมีข้อแม้ว่าชาติทั้งสองต้องค้ำประกันดินแดนอิตาลีของตน

รัสเซียต้องต่อสู้ในสงครามไครเมียอย่างโดดเดี่ยวและพยายามต่อต้านกองกำลังของฝ่ายพันธมิตรอย่างเข้มแข็ง
การสงครามเพื่อเข้ายึดเมืองเซวาสโตโพล (Sevastopol) ของกองทัพพันธมิตรจึงต้องใช้เวลาลงถึง 349 วัน จึงประสบ
ความสำเร็จ ความพ่ายแพ้ของรัสเซียครั้งนี้นำไปสู่การเจรจาเพื่อยุติสงคราม

ซาร์นิโคลัสที่หนึ่งของรัสเซียเสด็จสวรรคตในวันที่ 2 มีนาคม ค.ศ.1855 ก่อนที่สงครามจะสิ้นสุดลงและ
ได้มีข่าวลือออกมาว่าพระองค์ทรงปลงพระชนม์ชีพเพราะไม่สามารถเผชิญกับความพ่ายแพ้ของรัสเซียจากการพ่ายแพ้
ของสงครามได้ ภาระในการแสวงหาสันติภาพจึงตกแก่พระโอรสอเล็กซานเดอร์ที่สอง และในเดือนกุมภาพันธ์
ค.ศ.1856 การเจรจาสันติภาพเริ่มขึ้นและมีการลงนามในสนธิสัญญาปารีสเมื่อวันที่ 30 มีนาคม ค.ศ.1856 มีสาระ
สำคัญคือให้แม่น้ำดานูบเป็นน่านน้ำเสรี ให้ทะเลดำเป็นเขตปลอดทหาร ให้วัลเลเชีย มอลเดเวียและเซอร์เบีย

มีสิทธิปกครองตนเองภายใต้การดูแลของจักรวรรดิออตโตมานเตอร์ก และรับรองเอกราชและบูรณภาพของจักรวรรดิออตโตมานเตอร์ก รัสเซียยอมสละสิทธิในการคุ้มครองคริสตศาสนิกชนโดย สุลต่านให้สิทธิแก่คริสตศาสนิกชนเท่าเทียมกับชาวมุสลิม

ความพ่ายแพ้ในสงครามไครเมียนำความอัปยศมาสู่รัสเซียอย่างมากรัสเซียต้องถอนตัวออกมาจากระบบยุโรปและหันมาปรับปรุงตนเองมากขึ้น ในขณะที่ฝ่ายชนะคือ อังกฤษ มีฐานะเป็นมหาอำนาจที่ต้องการรักษาดุลอำนาจเอาไว้ และฝรั่งเศสได้รับเกียรติและอำนาจ มีบทบาทสำคัญในการเมืองระหว่างประเทศอีกครั้งหลังการประชุมใหญ่แห่งเวียนนา ส่วนออสเตรียกลายเป็นประเทศที่ถูกโดดเดี่ยวสูญเสียพันธมิตรทั้งหมด และจักรวรรดิออตโตมานเตอร์กแม้จะรอดพ้นจากการถูกแบ่งแยก แต่ยังคงเป็น “คนป่วยแห่งยุโรป” และอ่อนแอลงเรื่อย ๆ สำหรับชาวดินัยได้รับการยอมรับในยุโรปมากขึ้น

สงครามไครเมียสิ้นสุดลงด้วยความสูญเสียทางทหารของทั้งสองฝ่ายเป็นจำนวนมาก รัสเซียเสียทหารไป 250,000 คน อังกฤษ 20,000 คน ฝรั่งเศส 95,000 คน ออตโตมานเตอร์ก 30,000 คน และทหารเสียชีวิตจากโรคระบาดมากกว่าการสู้รบ ในสงครามไครเมียได้เกิดโรงพยาบาลสนามขึ้น ซึ่งเป็นผลงานของฟลอเรนซ์ นิติงเกล (Florence Nightingale) และเป็นผลให้มีการปรับปรุงด้านการแพทย์และการพยาบาล จนทำให้เกิดวิชาชีพพยาบาลที่ทันสมัยขึ้น ทั่วยุโรป และอาชีพพยาบาลสำหรับสตรีเริ่มเป็นที่ยอมรับมากขึ้น นอกจากนี้สงครามไครเมียยังทำให้เกิดผลงานวรรณกรรมขึ้นเช่นกัน คือ Sevastopol Tales โดยลิโอ ตอลสตอย และ The Charge of the Light Brigade โดยลอร์ดอัลเฟรด เทนนิสัน

ประวัติศาสตร์ได้บันทึกเรื่องราวของมนุษย์ทั้งที่ประสบผลสำเร็จและความผิดพลาด เพื่อให้บทเรียนแก่มนุษย์ไม่ให้เดินย้อนรอยอดีตที่ผิดพลาด อย่างไรก็ตามแม้ว่ามนุษย์ได้เรียนรู้ประวัติศาสตร์ทั้งในแง่ความสำเร็จและความผิดพลาด สงครามจึงยากที่จะเกิดขึ้นและอาจจะเป็นเครื่องเตือนใจช่วยให้มนุษย์ยับยั้งชั่งใจหันมาเจรจาต่อรองกันมากขึ้น

หนังสืออ้างอิง

จันทร์ฉาย ภักดีธิดา. ประวัติศาสตร์การทูตสมัยจักรวรรดิรัสเซีย. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, พ.ศ.2540.

มณีนัย รัตนมณี. ประวัติศาสตร์การทูตยุโรป ค.ศ.1815-1914. กรุงเทพฯ : ชนะประดิษฐ์การพิมพ์, พ.ศ.2522.
ราชบัณฑิตยสถาน. สารานุกรมประวัติศาสตร์สากลสมัยใหม่ : ยุโรป. เล่มที่ 2. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พ.ศ. 2537.

ศิริพร ชนะสิทธิ์. ประวัติศาสตร์รัสเซีย. สงขลา : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ภาควิชา, พ.ศ.2537.

ศรีสุข ทวีชาประสิทธิ์. ประวัติศาสตร์การเมืองยุโรป. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, พ.ศ.2534.